

SOCIOLOGIA ELITELOR
Abordări clasice și contemporane

INSTITUTUL EUROPEAN
2023

CUPRINS

Cuvânt-înainte / 9**Capitolul 1. Introducere în studiul elitelor / 13**

- 1.1. Semnificația termenului de elită / 13
- 1.2. Obiectul de studiu al sociologiei elitelor / 16
- 1.3. În căutarea unei sinteze în abordarea fenomenului elitar / 21

Capitolul 2. Precursori ai elitismului / 33

- 2.1. Elita gardienilor cetății și guvernarea corectă / 34
- 2.2. Nevoia de specializare în conducerea *polis*-ului / 35
- 2.3. Rolul principelui și al oamenilor iluștri în conducerea statului / 37
- 2.4. Modernitatea politică, revoluția și noile elite / 38
- 2.5. Omul superior, voința de putere și ideologiile reacționare / 41

Capitolul 3. Sociologia clasică a elitelor / 47

- 3.1. Sociologia elitei guvernamentale / 48
- 3.2. Clasa conducătoare și formula politică / 51
- 3.3. Sociologia tendințelor oligarhice în organizații / 55
- 3.4. Birocrația ca elită administrativă / 58

Capitolul 4. Sociologia critică a elitelor / 63

- 4.1. Clasa de lux, nemunca și consumul ostentativ / 64
- 4.2. Sociologia elitei puterii / 69
- 4.3. Redefinirea elitei din perspectiva structurii de putere / 73
- 4.4. Superclasa sau despre elita globală a puterii / 77

Capitolul 5. Pluralismul elitar / 83

- 5.1. Spre o conciliere a elitelor cu democrația / 85
- 5.2. Democrația ca metodă de alegere a elitei guvernamentale / 87
- 5.3. Clase sociale, pluralism și competiție elitară / 90
- 5.4. Poliarhie, pluralism și minorități dominante / 92

Capitolul 6. Elitismul democratic / 97

- 6.1. Controverse teoretice privind elitismul democratic / 99
- 6.2. Problema consensualității în cadrul elitismului democratic / 102
- 6.3. Rolul aranjamentelor elitare în funcționarea democrației / 106
- 6.4. Despre aprofundarea colaborării dintre elite și a relației elite-cetățeni / 109

Capitolul 7. Spre o abordare critică a elitismului / 113

- 7.1. Marxism *versus* elitism / 115
- 7.2. Populism *versus* elitism / 122
- 7.3. Pluralism *versus* elitism / 127
- 7.4. Teoria democrației *versus* teoria elitelor / 130
- 7.5. De la revolta maselor la revolta elitelor / 136

Capitolul 8. Abordări, tipologii, metode de cercetare a elitelor / 143

- 8.1. Monism *versus* pluralism în cercetarea elitelor / 144
- 8.2. Tipologii ale elitelor / 146
- 8.3. Metode de cercetare a elitelor / 153
- 8.4. Spre o abordare combinată în cercetarea elitelor / 163

Capitolul 9. Elite postcomuniste în Europa Centrală și de Est / 165

- 9.1. Tranziția de la comunism la capitalism / 167
- 9.2. Caracteristici ale elitelor postcomuniste / 172
- 9.3. Controverse privind formarea elitelor în țările postcomuniste / 175
- 9.4. Cercetarea elitelor politice în Europa Centrală și de Est / 178
- 9.5. Rolul elitelor politice în consolidarea democrației / 183

Capitolul 10. Contribuții românești la cercetarea elitelor / 189

- 10.1. Concepția eminesciană despre pătura superpusă / 190
- 10.2. Sociologia interbelică a elitelor / 193
- 10.3. Contribuții la studiul elitelor în România postcomunistă / 202

Capitolul 11. Sociologia elitelor guvernamentale / 217

- 11.1. Canalele de acces la elitele guvernamentale / 218
- 11.2. Criterii de promovare în funcția de ministru / 221
- 11.3. Aspecte privind selecția și recrutarea elitelor guvernamentale / 226
- 11.4. Proceduri în recrutarea elitelor guvernamentale / 228
- 11.5. Configurații ale elitelor guvernamentale în România postcomunistă / 231
- 11.6. Reproducerea *versus* circulația elitelor guvernamentale / 236
- 11.7. Rolul noii aristocrații locale în selecția elitelor guvernamentale / 237

Capitolul 12. Probleme ale elitelor politice în România postcomunistă / 241

- 12.1. Elite și instabilitate politică în perioada de pre-aderare la UE / 242
- 12.2. Conflict *versus* consens elitar după aderarea la UE / 247
- 12.3. Logica coalițiilor guvernamentale în România postcomunistă / 251
- 12.4. Elitele politice și problema bunei guvernări / 256
- 12.5. Sociopatologiile elitei politice românești / 262

Concluzii / 271**Bibliografie / 275****Indice / 299**

*Capitolul 1***Introducere în studiul elitelor****1.1. Semnificația termenului de elită**

Semnificația etimologică a termenului „elită” provine de la latinescul *eligere* care înseamnă *a alege* și se referă în general la obiecte considerate superioare față de altele din aceeași categorie datorită unor proprietăți speciale pe care le încorporează sau la indivizi excepționali ale căror performanțe depășesc media clasei sau grupului din care fac parte¹. Cuvântul *elită* începe să fie folosit prin secolul al XVII-lea pentru a descrie însușirile a ceea ce este considerat ca fiind de valoare. Mai târziu, utilizarea acestui cuvânt a fost extinsă la anumite categorii sociale considerate superioare, cum ar fi unitățile militare de elită sau rangurile marii nobilimi.

Potrivit sociologului William Genieys, cuvântul *elită* este menționat în dicționarele clasice ale limbii franceze încă din secolul al XII-lea cu trimitere la etimologia latinească. În dicționarul online *Trésor de la langue française* se precizează că termenul apare în 1176, utilizat sub forma *à votre eliste* care în traducere înseamnă „la alegerea dumneavoastră”. Prin secolul al XIV-lea, termenul *élite* este folosit cu sensul de „ce e mai bun” dintr-o clasă de persoane sau obiecte. În limba franceză, cuvântul *elită* desemnează o minoritate de indivizi care se bucură de prestigiu și privilegii în cadrul societății în virtutea unor „calități naturale” sau calități dobândite care sunt recunoscute și apreciate de ceilalți². În aceeași ordine de idei, sociologul Jacques Coenen-Huther aduce în atenție semnificația termenului *elită* din dicționarul *Le Petit Robert*: „...persoane care, într-o privință sau alta, ocupă primul loc dintr-un ansamblu dat”³.

În limba engleză, prima utilizare a termenului *elită* este consemnată de *Oxford English Dictionary*, în 1823, cu referire la anumite grupuri sociale. Utilizarea termenului *elită* în științele socioumane este menționată cu ocazia apariției lucrării *Élite* semnată de Françoise Mergotte, în anul 1834, la Paris.

¹ Ion Ungureanu, *Elită*, în C. Zamfir și L. Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, p. 211.

² William Genieys, *O sociologie politică a elitelor*, Editura Institutul European, Iași, 2013, pp. 33-34.

³ Jacques Coenen-Huther, *Sociologia elitelor*, Editura Polirom, Iași, 2007, pp. 7-8.

Răspândirea acestui termen în vocabularul științelor sociale s-a produs odată cu difuzarea în Europa și Statele Unite a scrierilor lui Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca și Robert Michels, considerați părinții teoriei elitelor. Cei trei mari clasici ai sociologiei au dezvoltat teoriile despre elite în opoziție cu teoria marxistă a luptei de clasă care preconiza revoluția proletariatului, prăbușirea statului burghez și instaurarea unui regim democratic popular.

Clasicii teoriilor elitare aduc în atenție realitatea funcționării unei elite (elită guvernamentală/ clasă conducătoare/ oligarhie) în opoziție cu majoritatea care este lipsită de organizare și coordonare. Despre elită se poate discuta la „singular” (elită) sau la „plural” (elite). În științele sociale de după cel de-Al Doilea Război Mondial, în special în Statele Unite, se dezvoltă o abordare pluralistă plecând de la teza reconcilierii elitelor cu democrația: competiția dintre elite desfășurată într-un cadru democratic. Suzanne Keller apelează la termenul de „elite strategice” pentru a desemna deținătorii pozițiilor de vârf în domenii sociale, economice, politice, militare, care pentru a-și asigura succesul și conserva statusul organizează, mobilizează și coordonează indivizi și grupuri sociale variate. Elitele strategice reprezintă o realitate a societăților industriale avansate. Adepții abordării pluraliste a elitelor primesc în timp replica unor sociologi care susțin că, în toate democrațiile consolidate, există ierarhii sociale bazate pe relații de inegalitate și putere care se reproduc și dau naștere la o singură clasă dominantă (*a single dominant class*⁴).

Dicționarul Blackwell de Sociologie definește elita ca fiind „orice grup sau categorie socială de oameni dintr-un sistem social, care ocupă o poziție privilegiată sau dominantă”⁵. Această definiție sugerează că investigarea apartenenței la elită are la bază câteva operații mentale elementare. Prima constă în stabilirea unor criterii în funcție de care vom selecta „ceea ce este mai bun, mai demn de ales” de restul obiectelor sau indivizilor din aceeași clasă⁶. A doua operație constă în procesul efectiv de alegere, recrutare și selecție a indivizilor care vor face parte din elită. A treia operație este reprezentată de constituirea elitei reunind obiectele sau indivizii care sunt cei mai buni, care îndeplinesc criteriile stabilite inițial. Operațiile descrise anterior se desfășoară într-un registru teoretic cu scop euristic. În practică, procesul de identificare a celor care fac parte dintr-o elită, diferențiindu-se de restul societății, este unul complex, dependent de o multitudine de factori care vor fi aprofundați pe parcursul acestei lucrări.

⁴ Philipp Korom, „Elites: History of the Concept”, în *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, volum 7, Elsevier Ltd, 2015, pp. 390-395.

⁵ Allan G. Johnson, *Dicționarul Blackwell de Sociologie*, Editura Humanitas, București, 2007, p. 137.

⁶ Cf. *DEX-ului*, elita este acel „grup de persoane care reprezintă ceea ce este mai bun, mai valoros, mai ales într-o comunitate, o societate” (*Dicționar explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 337).

Termenul *elită* a fost și este folosit pentru a desemna șefi de state, conducători politici militari de rang înalt, lideri religioși, formatori și lideri de opinie, intelectuali și artiști de prestigiu, savanți, oameni de afaceri prosperi, manageri de succes și, în general, orice persoană care obține performanțe supramedii în domeniul său de activitate. În limbajul comun se folosesc adesea termeni precum „politicieni de elită”, „militari de elită”, „medici de elită”, „profesori de elită”, „ingineri de elită”, „artiști de elită” etc. Locuțiunea adjectivală „de elită” se referă la cei aleși, deosebiți, distinși.

Conceptul sociologic de *elită* este definit luând în calcul două criterii: (1) pozițiile deținute de indivizi la vârful sistemului social și (2) puterea și influența asociate acestor poziții. Prin urmare, toate persoanele care obțin rezultate excepționale în domeniul în care activează, care cunosc consacrarea profesională, recunoașterea din partea semenilor și succesul social pot fi considerate ca aparținând elitei. Din punct de vedere sociologic, conceptul de *elită* se poate operaționaliza în două dimensiuni: (1) dimensiunea calitativă cu referire la cei mai buni indivizi din domeniul lor de activitate și (2) dimensiunea cantitativă care trimite la ideea cum că cei mai buni dintr-un domeniu sunt mai puțini, constituind o minoritate în raport cu restul.

Termenul *elitism* se folosește în sens peiorativ pentru a desemna o concepție care promovează avantajul unei categorii sociale, minoritare, de „oameni aleși” față de alte segmente sociale sau de mase. Însă, există și o utilizare pozitivă a termenului „elitism” atunci când ne referim la oamenii excepționali, care obțin performanțe supramedii într-un domeniu de activitate și care se bucură de reputație în societate datorită meritelor personale (rezultatelor profesionale). În acest sens, elitismul este asociat adesea cu ideea de *meritocrație*.

Prin termenii *elitist* sau *elitar* îi desemnăm pe toți cei care favorizează elita în raport cu alte categorii sociale. Utilizarea substantivului *elitism* și a adjectivului *elitar* trimite la concepția, teoria, sau ideologia care susține rolul determinant al elitei în societate. Când spunem despre o persoană că este *elitistă*, ne referim la cineva care deține o poziție privilegiată în societate, care face parte dintr-un grup exclusivist. Totodată, prin a fi *elitist* înțelegem preferința sau orientarea unei persoane către clasa persoanelor sau obiectelor considerate *de elită* (valoroase, rare, admirate, invidiate). În limbajul comun, termenii „elitist” și „elitar” sunt utilizați de multe ori cu referire negativă la un obiect sau persoană. Nici chiar atunci când este vorba despre cineva care se bucură de prestigiu datorat rezultatelor, de exemplu „științifice”, se evită folosirea cuvântului „elitist”, preferându-se „(de) elită”. Astfel, obișnuim să spunem despre cineva că este „un cercetător de elită”, evitând formula „un cercetător elitist”.

Elitiștii sau adepții elitismului consideră că elita este principiul activ („motorul istoriei”) în orice societate, în timp ce masa este principiul pasiv și suportă consecințele acțiunii elitei. În general, elitele acționează, iar masele

suportă rezultatul/consecințele acțiunii elitare. Masele joacă un rol important doar în momentele istorice excepționale (mișcări sociale, rășcoale, revoluții). Abordările elitare ale politicii și istoriei intră în conflict cu teoriile care atribuie un rol important maselor: marxismul sau populismul.

În literatura dedicată elitelor se discută despre mai multe tipuri de elitism: social, politic, economic și financiar, corporatist, cultural-artistic, intelectual și chiar despre elitismul de masă. În lucrarea de față, elitismul se referă la acea abordare teoretică a sociopoliticului fundamentată pe contribuțiile acelor autori care au pus în centrul preocupărilor lor relațiile „elită-putere”, „elită-mase”, „elită-regim politic”. Elitismul reunește argumentele filosofice, sociologice și politologice care explică și justifică dominația elitei asupra masei, a guvernanților asupra guvernaților, a unei minorități dominante asupra unei majorității, a celor puțini și organizați asupra celor mulți și dezorganizați.

1.2. Obiectul de studiu al sociologiei elitelor

Sociologia elitei include în sfera preocupărilor pe cei care fac parte din elită (compoziția elitei) și care se diferențiază de ceilalți prin putere, influență și prestigiu. Prin aceste însușiri membrii elitei se recunosc unii pe alții și, totodată, se disting de ceea ce este considerat non-elită. În acest context, se cuvine să precizăm că puterea, influența și prestigiul pe care le are un membru al elitei nu se datorează exclusiv meritelor personale. Bogăția moștenită și valorificată pentru accesarea unor poziții sociale înalte poate propulsa la fel de bine o persoană în categoria celor considerate de elită.

Sociologia politică a elitelor este interesată de analiza modului în care se formează și evoluează elitele (modelele de recrutare, selecție și promovare în cadrul elitei), de compoziția sociodemografică, educațională și profesională a membrilor elitei, de natura și dimensiunile relațiilor intra și extra-elitare (consens *versus* conflict), de interacțiunea elitelor cu celelalte forme de organizare sociopolitică (partide politice, grupuri de interese, grupuri de presiune, asociații profesionale etc.), ideologia, valorile și comportamentul elitei. În literatura de specialitate se vorbește despre o sociologie a elitei care „împărtășește teza că elita este făuritoare a istoriei, iar masa suportă actul guvernării, manipularea și violența elitei”⁷.

William Genieys realizează un inventar cronologic privind modalitățile de operaționalizare a conceptului de *elită* în cercetările anglo-americane: pentru T. Bottomore (1964) elitele desemnează grupurile care ocupă un rang social înalt; A. Giddens (1974) se referă la persoanele care ocupă poziții de autoritate în organizații și instituții; R. Putnam (1976) are în vedere pe toți cei care au capacitatea de a influența deciziile politice/politicele publice; în viziunea E.

⁷ Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, Radu Baltaziu, *Istoria sociologiei. Teorii contemporane*, Editura Eminescu, București, 1996, p. 56.

Suleiman (1978), elita reunește toate persoanele care dețin poziții de autoritate în cadrul societății; G. Moore (1979) se referă la toți indivizii care sunt influenți în virtutea unor poziții instituționale importante; potrivit lui T. Dye (1983) elita este compusă din „poziții de autoritate în marile instituții”; sociologii J. Higley și L. Field (1985) se referă la toate acele persoane care influențează în mod constant politica; W. Zartman (1982) distinge între *core elite* (nucleul elitei) format din cele mai importante persoane (VIP) în lanțul decizional și *general elite* (elita în general) care furnizează idei pentru decizii/ politici publice⁸. În tabelul de mai jos, am sintetizat perspectivele teoretice și empirice în studiul elitelor: filosofică, sociologică, politologică.

Tabelul 1. Perspective teoretico-empirice în studiul elitelor

Perspectivă de studiu	Domenii și subdomenii științifice	Obiectivele cercetării	Metode de cercetare
Filosofico-teoretică	Filosofia politică Teoria politică	Valori, norme, idei, concepte, principii	Metoda ipotetico-deductivă Metoda axiomatică Dialectica
Sociologică	Sociologie politică Psihosociologie, Psihologie politice	Atitudini, comportamente, selecție, recrutare, configurații elitare	Documentarea, Întrevederea, interviul, Focus group-ul Chestionarul
Politologică	Elite, partide politice, grupuri de presiune și de influență	Actorii politici, mecanismele, instituțiile politice	Analiza comparativ-istorică Analiza instituțională Studiul de caz

Elitele joacă un rol important în schimbarea socială, înțelegând prin aceasta trecerea unui sistem social de la o stare la alta diferită calitativ și/sau cantitativ⁹. Schimbările sociale pot fi generate de competiția dintre „elitele puterii” sau de „revolta maselor”. Natura relațiilor dintre elite nu este caracterizată doar prin consens, ci și prin conflict. Ambele tendințe contribuie la perpetuarea sau la schimbarea elitelor și, astfel, la schimbarea sistemului social. Schimbările macro-sociale se produc în momentul în care consensul dintre elite este înlocuit cu confruntarea dintre acestea sau atunci când o elită aflată la putere se dovedește incapabilă să gestioneze puterea. În acest caz, vorbim despre revoluții sau războaie civile ale căror consecințe duc la schimbarea elitelor și uneori la

⁸ William Genieys, *op. cit.*, p. 37.

⁹ Lazăr Vlăsceanu, „Schimbare socială”, în C. Zamfir și L. Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, pp. 521-524.

schimbarea regimurilor politice¹⁰. Revoluțiile din 1989 au avut ca rezultat prăbușirea regimurilor comuniste în Europa Centrală și de Est, schimbarea elitelor politice, tranziția de la comunism la capitalism, de la centralismul de stat la democrație și economie de piață.

Termenul *elită* poate avea conotații pozitive când este folosit cu sensul de merit, valoare, excelență, sau poate avea conotații negative când trimite la ideea de exclusivitate, conspirativitate, privilegii. Membrii elitei sunt recrutați nu numai din categoria persoanelor merituose care prin valorificarea calităților proprii, prin efortul depus se bucură de recunoaștere socială, ci și din rândul celor care moștenesc resurse și poziții prin care își conservă puterea, influența și prestigiul exercitate în cadrul societății. Raportul dintre prestigiul moștenit și cel obținut prin forțe proprii a reprezentant întotdeauna o sursă de controverse legate de problematica legitimității elitei. Se consideră că dacă recrutarea și selecția membrilor elitei are la bază valori, principii și metode meritocratice, atunci elita este îndreptățită să conducă societatea.

Ideea de *meritocrație* este compatibilă cu ideea de egalitate a șanselor, succesul fiecăruia fiind reprezentat de diferența modului în care sunt valorificate însușirile naturale: prestanță fizică, inteligență, voință, capacitate de mobilizare la efort fizic și psihic etc. Elitele meritocratice se bucură de apreciere pozitivă în cadrul societății deoarece selecția și promovarea pe criterii care țin de merit personal și performanță profesională întrunește de cele mai multe ori consensul social. Bogăția moștenită, asociată cu poziții sociale înalte, a fost deseori contestată, considerată ilegitimă de către susținătorii unor teorii sau doctrine care valorizează idei precum cea de egalitate, dreptate, incluziune socială. Un medic care se bucură de prestigiu în virtutea pregătirii, efortului și rezultatelor obținute pe cont propriu în tratarea pacienților va fi mult mai apreciat față de un medic care datorează poziția deținută într-o clinică universitară influenței, ascendenței profesionale și prestigiului părinților săi care sunt profesori universitari de medicină.

Elita este o expresie a modului în care operează inegalitatea în cadrul societății. Dintotdeauna, oamenii s-au deosebit unii de alții prin calitățile fizice și psihice, prin activitățile diverse pe care le desfășoară și prin rezultatele obținute. Indivizi cu trăsături fizice sau însușiri intelectuale relativ asemănătoare obțin performanțe diferite. Începând cu societățile preistorice și până la cele moderne, oamenii sunt percepuți ca fiind diferiți unii de alții, iar inegalitatea este considerată inerentă naturii umane, precum alte „trăsături cotidiene ale existenței”¹¹.

¹⁰ Mattei Dogan, *Comparații și explicații în știința politică și în sociologie*, Editura Institutul European, Iași, 2010, p. 206.

¹¹ Gerhard Lenski, *Putere și privilegii. O teorie a stratificării sociale*, Editura Amacord, Timișoara, 2002, p. 27

Inegalitatea generează diferențieri între indivizi, grupuri și comunități umane¹². Un copil care se naște într-o familie care se bucură de reputație socială și resurse economice beneficiază de șanse de reușită profesională mult mai mari decât un copil care se naște într-o familie în risc de sărăcie sau excluziune socială. Inegalitățile sociale și economice conduc la stratificare și ierarhie; în vârful ierarhiei sociale se poziționează cei care dețin putere și privilegii.

Grupurile sociale pot fi alcătuite din indivizi cu însușiri relativ asemănătoare, care împărtășesc aceleași valori și care se reunesc în virtutea unui scop bine determinat, în timp ce alte grupuri sunt mai puțin organizate. Calitatea și numărul indivizilor care formează grupul social, precum și modul de structurare a relațiilor dintre aceștia determină poziția pe care un grup social îl ocupă în cadrul organizației/ comunității/ societății. Prin urmare, unele grupuri sociale obțin poziții dominante în ierarhia socială care le conferă anumite avantaje/ pârghii/ resurse, în timp ce alte grupuri devin inferioare, subordonate acestora. Grupurile care domină se poziționează, de regulă, la vârful ierarhiei sociale, exercită puterea și/sau o influențează în diferite modalități.

Cunoașterea, bogăția și puterea sunt manifestări concrete ale modului în care operează inegalitatea în cadrul societății umane. Prin cunoștințele acumulate, prin averea de care dispun, prin autoritatea pe care o exercită asupra semenilor, unii indivizi sunt considerați superiori celor din grupul din care fac parte. Adesea, spunem despre acești oameni că sunt puternici, că au autoritate, prestigiu și influență asupra semenilor lor. De cele mai multe ori, indivizii excepționali se constituie într-o minoritate, relativ omogenă, organizată în jurul unor scopuri comune, care își asumă conducerea societății din care fac parte.

În cadrul societății, elita reprezintă o minoritate a puterii. Exercitarea autorității de către o minoritate dominantă asupra mulțimii (masei) a fost argumentată de cele mai multe ori pe baza superiorității calităților intelectuale, morale, bogăției și a poziției deținute în societate. Prin urmare, minoritățile sunt consecințe (rezultate) ale proceselor de stratificare socială. Într-una din primele lucrări din spațiul românesc dedicate stratificării și mobilității sociale¹³, Cătălin Augustin Stoica include între teoriile care explică stratificarea și teoria elitelor, invocând contribuțiile sociologilor Vf. Pareto, G. Mosca, R. Michels, C. Wright

¹² Problematika inegalității sociale este una clasică în sociologia stratificării și mobilității sociale. Abordările în acest domeniu merg de la consecințele generatoare de conflicte sociale, politice și economice (abordarea marxistă) până la concepțiile care conferă inegalității un rol organizator, necesar funcționării oricărui sistem social (abordarea funcționalistă). În acest sens, vezi Traian Rotariu, *Inegalitate socială*, în C. Zamfir și L. Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, p. 292.

¹³ Cătălin Augustin Stoica, *Introducere în studiul stratificării și mobilității sociale: teorii, măsuri și modele de analiză*, Editura Tritonic, București, 2022, pp. 121-131.

Mills, G.W. Domhoff. Elita este minoritatea rezultantă a proceselor de diferențiere, stratificare și mobilitate socială care, spre deosebire de majoritate/ mase, are capacitate organizatorică, de conducere, control și concentrare a puterii. Minoritatea conducătoare a primit de-a lungul timpului diverse denumiri ca aristocrație, nobile, oligarhie, burghezie, clasă conducătoare, elită a puterii sau simplu elită.

Referindu-se la elite ca minorități sociale, sociologul francez Jacques Coenen-Huther, susține că „în relațiile dintre membrii săi, ca și în cele dintre membri și nemembri, elita este supusă regulilor de funcționare și de interacțiune care sunt aplicate oricărei minorități”¹⁴. Relațiile intraelitare se supun logicii celor „trei C” enunțată de James Meisel: conștiință, coerență și conspirativitate¹⁵. Toate cele trei atribute derivă din statutul elitei ca minoritate a puterii poziționată în vârful piramidei sociale. Când spunem că elita are conștiință ne referim la conștientizarea și afirmarea superiorității sale în raport cu non-elita sau cu ceea ce numim „mulțime/ masă”. Conștiința prestigiului sau valorii elitei este dată în primul rând de profesionalismul, competența, eficiența, influența, puterea, capitalul persoanelor care o alcătuiesc. Apoi, valoarea fiecărui membru al elitei se împletește cu superioritatea culturii și ideologiei pe care aceștia le vehiculează în scopul prezervării propriilor poziții de dominație și putere în raport cu restul indivizilor care alcătuiesc non-elita. Pe scurt, cei care fac parte din elită pretind că sunt cei mai buni din societate, adesea fiind recunoscuți ca atare.

Ca minoritate dominantă, elita dispune de o coerență organizatorică. Acțiunile elitei sunt coordonate și ținute în raport cu non-elita/ masa/ cei mulți. Mecanismele intraelitare sunt coerente deoarece acțiunile elitei sunt îndreptate către un scop bine precizat: a domina și a conduce. Pentru a atinge scopul, obiectivele și țintele asociate, elita accesează și mobilizează resurse umane, logistice, financiare, mediatice. Coerența acțiunilor elitei este asigurată și de adecvarea resurselor și mijloacelor de care dispune la scopurile pe care le propune. Masele sunt rareori capabile de organizare, coordonare, conducere și control.

Elita este o minoritate de indivizi caracterizați prin exclusivism, discreție, „conspirativitate”. Activitățile elitei sunt învăluite adesea în mantia diafană a conspirativității ce derivă din „sentimentul dominant al complicității” în exercitarea puterii asupra maselor. Deciziile cu valoare strategică nu sunt luate la vedere, nu sunt destinate cunoașterii publicului larg, ci reprezintă lucrarea unor inițiați. Accederea într-o elită este uneori învelită în mister, în sensul că există un anumit control privind procesele de recrutare și selecție a celor care aspiră să devină puternici și influenți. În familie sau școală se spune că, pentru a reuși în viață, trebuie să muncești, să fii disciplinat, să depui efort. Cu toate acestea, nu întotdeauna cei mai pregătiți, harnici, serioși oameni ajung în vârful piramidei

¹⁴ Jacques Coenen-Huther, *Sociologia elitelor*, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 36.

¹⁵ James H. Meisel, *The Myth of the Ruling Class: Gaetano Mosca and the Elite*, University of Michigan Press Ann Arbor, 1958, p. 4.

sociale. Călea spre succes, avere, prestigiu este presărată cu multe necunoscute. Cei care ajung la vârful puterii rareori sunt sinceri în privința metodelor și resurselor utilizate pe drumul spre consacrarea socială.

În funcție de transparența modului în care sunt adoptate cele mai importante decizii pentru societate, putem vorbi despre caracterul democratic al elitei. În democrație, mecanismele de selecție, recrutare și selecție a elitelor sunt relativ transparente, criteriile pe baza cărora este evaluat succesul sunt publice, elitele se consultă cu cetățenii în exercitarea puterii politice. Elaborarea și implementarea politicilor publice implică consultarea și participarea cetățenilor la procesul decizional. Elitele democratice urmăresc și satisfacția cetățenilor față de rezultatele produse de o politică publică. În linii mari, cetățenii doresc să trăiască în pace și bunăstare. Insecuritatea și sărăcia afectează legitimitatea elitelor. Democrația reprezintă cadrul normativ, instituțional și legal care permite elitelor să intre în competiție unele cu altele pentru a câștiga puterea fără să se elimine fizic unele pe altele. În regimurile totalitare, elita conducătoare poate dispune eliminarea contra-elitei sau represiunea asupra non-elitei (maselor).

Vladimir Pasti identifică o serie de caracteristici în virtutea cărora elitele își conservă pozițiile de putere: coerența, dominația și manipularea, legitimarea, conexiunile¹⁶. Coerența este prezentă încă din faza recrutării și selecției celor care urmează să facă parte din elită. Aspirația la statutul de membru al elitei se probează prin adeziunea la același mod de viață exclusivist, la o cultură comună (norme, valori, comportamente) și la o ideologie a puterii. Dominația prin constrângere (forță) sau prin manipulare este parte a arsenalului de care dispune elita în exercitarea puterii asupra maselor. Sociologul Vl. Pasti remarcă pe bună dreptate faptul că elitele se legitimează prin ceea ce reprezintă (putere și privilegii), nu prin ceea ce fac sau nu fac în cadrul societății. Elitele (politice, economice, culturale) dezvoltă rețele inter-elitare prin care se conectează unele cu altele în scopul preservării privilegiilor care decurg din poziționarea la vârful ierarhiei sociale.

1.3. În căutarea unei sinteze în abordarea fenomenului elitar

Primele teorii despre elite au fost formulate la sfârșitul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea de sociologii italieni Vilfredo Pareto (1848-1923), Gaetano Mosca (1858-1941) și Roberto Michels (1876-1936). Operele acestor clasici ai sociologiei politice au în comun ideea conform căreia societatea este condusă în mod inevitabil de o minoritate de indivizi pe care putem să o numim „elită”, „clasă conducătoare”, „clasă politică”, „elită a puterii”, „birocrație”. De modul în care acționează această minoritate prin intermediul

¹⁶ Vladimir Pasti, *Sociologie politică*, Editura Ziua, București, 2003, p. 144.

puterii depinde tot ceea ce se întâmplă în societate la un moment dat. Toți cei care nu au acces la pârghiile puterii formează masa care „suportă actul guvernării” elitei.

După cel de-Al Doilea Război Mondial, lucrările clasice ale elitelor au traversat Atlanticul și au pătruns în spațiul universitar american. Dacă în Europa elitismul s-a dezvoltat prin raportare la teoria marxistă asupra claselor sociale, care a inspirat și a motivat din punct de vedere ideologic acțiunea mișcării muncitoare, în Statele Unite nu putem vorbi despre o mișcare socialistă veritabilă. În cadrul abordării contemporane a fenomenului elitist se pot identifica mai multe școli de gândire: (1) *sociologia radicală* avându-i ca reprezentanți pe Thorstein Veblen, Charles Wright Mills, William Domhoff, (2) *pluralismul elitist* susținut de Raymond Aron, Joseph Schumpeter, Robert Dahl și (3) *elitismul democratic* tratat pe larg în lucrările lui John Higley, Heinrich Best, Jens Borchert, Andraș Körösenyi, Frederich Engelstad, M. Edinger și alții.

Tabelul 2. Abordări clasice și contemporane ale elitelor

Scoala de gândire elitară	Abordarea teoretico-metodologică	Atitudinea față de democrație	Reprezentanți
Sociologia clasică a elitelor (<i>elitismul clasic</i>)	<i>Monistă</i> : elita guvernamentală, clasa conducătoare, oligarhie, birocrație	<i>Sceptică</i> , democrația fiind un concept fără aplicabilitate	V. Pareto G. Mosca R. Michels. M. Weber
Sociologia critică a elitelor (<i>elitismul radical</i>)	<i>Monistă</i> : clasa de lux, elita puterii, superclasa, elita cu o structură triarhică	<i>Optimistă</i> cu privire la posibilitățile democrației participative	Th. Veblen Ch. Wright Mills W. G. Domhoff D. Rothkoph
Pluralismul elitist (<i>elitismul pluralist</i>)	<i>Pluralistă</i> : mai multe elite aflate în competiție pentru putere și influență	<i>Concurențială</i> : elita guvernamentală ca rezultat al competiției elitelor	K. Mannheim R. Aron J. A. Schumpeter, R. A. Dahl.
Fundamentele elitare ale democrației liberale (<i>elitismul democratic</i>)	<i>Pluralistă</i> : elite politice care intră în competiție pentru o guvernare democratică	<i>Protectivă</i> : elitele politice devin „gardieni ai democrației”	J. Higley M. Burton G. Lowell-Field, M. Dogan și alții

Sociologia politică este interesată de relația elitei cu puterea politică (elita guvernamentală *versus* elita non-guvernamentală; elita puterii *versus* mase etc.), de „selectoratul” elitei politice, de aspectele funcționale ale elitei în cadrul sistemului politic, de rolul jucat de elitele politice în consolidarea democrației, precum